

ОТ „ЧУДНА И ДИВНА ДАСКАЛЕТИНКА“ ДО ПЕДАГОГИКА ЗА НАЦИОНАЛНО СЛУЧВАНЕ

Виолета Атанасова (2015) *Петко Славейков за образованието*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски. 208 с. ISBN 978-619-201-051-5

Радослав Радев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Книгата на Виолета Атанасова поражда уважение към автора си не защото заради етичността на подхода, а заради проявената почит към словото. Нищо прибързано, успокоена и дълбока мисъл, премерена фраза, отсята от излишното, така че е изработена като пръстен за специален случай. А случаят е наистина специален – Петко Р. Славейков. Човекът, който през целия си живот има притеснение, че е доморасъл, а всъщност е надраснал всички, които са отъркали банките на чуждите университети. Към него Виолета Атанасова тръгва твърде подготвена, след като е отворила широтата на погледа си при изследване отношението на Любен Каравелов и Васил Друмев към образованието. Това ѝ позволява да преценява детайлите, които често остават незабележими в перспективата на мисленето, да улови вътрешните развойни процеси в областта на просветата, така че чуждото влияние да не се означава като всевластно в българската духовност и битие. В тази насока има лек романтизъм в научното ѝ мислене, което според мен е следствие от удивлението ѝ пред уникалността на Петко-Славейковата личност.

Интересно е решението ѝ в предговора да осъществи критическия преглед на писаното за Петко Славейков във връзка с педагогическите му възгледи. Така по-добре уточнява задачите на своето изследване, чийто приносен характер безспорно се изразява в систематизиране и проблематизиране на Славейковото отношение към образованието, което, като изключим книгата му за Габровското училище, е проявено в твърде различни жанрови форми. Така се поражда една естествена потребност при проучване биографията и педагогическата дейност на поета и общественика да се проследи как практиката дава смисъл на теорията, тъй като Петко Славейков не е велик теоретик, но е безсмъртен учител.

За разлика от други изследвачи Виолета Атанасова отделя повече внимание на просветната дейност на Славейков в Одрин с една много ясна цел – да се види как се създават личности и школа, как учителят застава до учениците си и им дава сила. В Одрин тези ученици са 10, но авторката така е извела връзката учител – ученик (с.55 – 56), че у читателя естествено се заражда идеята, че Петко Славейков е възрожденският Климент Охридски. Именно с него Славейков свързва завета за народното образование: просветителите да не „бъдат никога против своите си, да ся не делят никога от сърцето на народът“ („Народното образование и народното духовенство“). Изследователката е осъзнала, че до този момент (1874 г.) Славейков е представлявал народа си, отделните общини, църквата, но е дошло време да има ученици, които да го продължат и представляват. Ако рецензията би могла да бъде пътеводител за книгата, препоръчвам тези страници да бъдат една от спирките на духа.

Авторката не само представя възгледите на Петко Славейков за образованието в естествена връзка с тенденциите в областта на просветата през втората половина на XIX век, но тя удивително находчиво успява да ги съотнесе към философските и политически идеи на възрожденеца. По този начин ги вижда като универсален ключ за разбирането на българското общество и извежда на преден план думите остриета на Славейков, чрез които той е преобразявал и подбуждал народа си. Така се получава интересна стилова характеристика на разсъжденията ѝ, в които цитираните мисли на поета се означават като своеобразна антология на неговия интелектуален и духовен свят. Дори понятия като „калугерократия“ и „аристократия“, които са въведени в определен контекст (с. 81), добиват по-широко значение, а според мен и нова актуалност, както например и вижданията му за комунизма (с. 85).

Благодарение на дисциплинираността на мисълта и на системността на изложението читателят може да улови важни концептуални моменти, които могат да заздравят разбирането му за съвременното обучение у нас. Виолета Атанасова е актуализирала принципа за народността на образованието (с.113 – 115), за да ни припомни старата истина, че в областта на просветата могат да се вземат идеи от чужбина, но не и цялата система, защото знанието не може да се гради, без да се постига характер и без да се осъзнае духовната мяра в живота на народа. Мъдрецът Славейков казва: „Характерът на един народ може да понесе само таква цивилизация, каквато е за него сгодна или най-после колко-годе за него прекроена“ (с. 113). Големият въпрос обаче е кога един човек или народ разбират колко трябва да вземат от чуждото образование и култура? В България обикновено това прозрение се случва късно, след като вече са протекли процеси, които са ни отдалечили от родната традиция. Затова и Виолета Атанасова, когато откроява трите основни цели на училището, специално подчертава разбирането на Славейков, че трябва да се постига „облагородяване на ученическия дух“. Удивително проникновение,

изразено в точното време. Без това „облагородяване“ не би могло да се случи нашето Възраждане, а вероятно и следосвобожденска България. За радост, то е осъзнато и от педагозите, завършили в чужбина. Ще си позволя да цитирам по-пространно един рапорт на д-р К. Кръстев до министерството от 7 април 1889 г., в който той отбелязва: „Ако трябва да означа по-точно онова, което липсва на тукашните, а може и на учениците в повечето български училища, то е изобщо духовното благородство, идеализмът в мислите и делата, които се посаждат чрез благотворното влияние на науката, а още повече от личността на учителя, и правят невъзможно изпадането на ученика в оная атмосфера, в която живее голяма част от нашето общество“ (Чудомир. Събрани произведения. Т.4. В. Търново. 2013. Изд. Абагар. с.85 – 86). Цитирам тази мисъл не за да се отклонявам от книгата на Виолета Атанасова, а за да открия важното предимство на нейния подход – да активира читателя сам да мобилизира своето знание, така че да открие перспектива и да се възроди чрез неочаквани асоциации. Поради това и аз правя едно пренасяне, макар и болезнено, че тъкмо идеята за духовното благородство отсъства от днешното училище. Този подход Виолета Атанасова използва и в третата глава на книгата си, посветена на възгледите на Петко Р. Славейков за възпитанието.

Удивително последователен е поетът при открояване значимостта на възпитанието, без което той не вижда възможност да се създаде духовната, нравствената, културната и социална устойчивост на народа. Поради факта, че Славейков не „представя подробно същността на възпитателния процес и характера на възпитателното въздействие върху детето“, изследователката е трябвало да обозре и събере вижданията му от различни статии и творби, включително и от неговите стихове. Струва ми се, че в тази връзка са подценени училищни диалози, които Виолета Атанасова отлично познава (с. 100), даже има предвид и диалозите в някои разкази (с. 154), но ги използва повече илюстративно. В българската изследователска практика е видно, че диалозите се отнасят повече към развитието на драмата, отколкото към историята на педагогиката. Но по същество те възкресяват Платоновите диалози, т.е. въпросно-отговорната система на Сократ, която се основава на изместването на смисъла – нещо, без което не бихме могли да си представим съвременната тестология. Спирам се на този проблем, тъй като Виолета Атанасова е уловила изключително значим момент във вижданията на Петко Славейков за възпитанието: „Привърженик е на авангардната идея за осъждане на постъпките, а не на личностите“ (с. 186). Училищните диалози на поета са конструирани именно по този начин.

Виолета Атанасова умее да улови проблеми, които ние обикновено подхвърляме като нещо, което се „подразбира“, както например ролята на жените за възпитанието на децата. Тя не го натрапва, но така го пуска в потока на разсъжденията си, та да осъзнаем, че Петко Славейков мисли първо как да

се случи свободата на жената, нейното право да излезе от „тесните граници на къщния живот“, така че в своето величие да отхрани „велики синове“ (с. 142). С подобни изследователски фрагменти В. Атанасова успява да създаде цялостен сюжет чрез богатството на различните гледни точки. Нещо повече, тя откроява уменията на Петко Славейков да улови явленията в една дума и те да станат пословични. Учители, които не съзнават мисията си, а гледат само да изкарат прехраната, поетът нарича „похлябковци“ (с. 177). Генерално изразено, важащо и за днешната образователна трапеза.

В тази книга човек може да гостува, с нея ще му се случи и да другарува, още повече ще подхранва любопитството си, без да изгуби доброто настроение и благодатните асоциации на мисълта. Има и простичка причина за това – авторката не е забравила веселия дух на Петко Славейков. Осъзнаем ли, че Апостолът е с добро настроение и весел нрав (Иван Вазов. „Немили-недраги“) и Учителят възвестява „смейте се, да се смеем“, то бъдещето престава да е сянка от миналото ни, а е свобода на можещия и добродетелен човек.

FROM “MARVELOUS *DIVNA DASKALETINKA*” TO EDUCATION OF THE NATIONAL EVENT

✉ Prof. Radoslav Radev, DSc.
University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria